

УДК: 373.2.016:81-028.31

ВПЛИВ СПРИЙМАННЯ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кролівець Ю.В.

**викладач кафедри психології та педагогіки дошкільної освіти
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»**

orcid.org/0000-0003-2476-5772

У статті здійснено науково-теоретичний аналіз проблеми впливу процесів сприймання на розвиток мовлення дітей дошкільного віку. Розкрито сутність феноменів «сприймання» та «образ». Вказано, що мовлення дошкільників розвивається в процесі диференціації образів й словесному перетворенні уявлень. Звернена увага на особливості сприймання навколишньої дійсності дітей дошкільного віку та її вербалізації. Відзначено позитивний вплив сприймання картинок на розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Констатовано, що на сучасному етапі розвитку психолінгвістичної науки проблема впливу сприймання на розвиток мовлення дошкільників є недостатньо досліджуваною, на відміну від проблеми впливу мовлення на процес сприймання.

Ключові слова: *сприймання, образ, мовлення, висловлювання, розвиток, діти дошкільного віку.*

Кролівець Ю.В. Влияние восприятия на развитие речи детей дошкольного возраста.

В статье осуществлен научно-теоретический анализ проблемы влияния процессов восприятия на развитие речи детей дошкольного возраста. Раскрыта сущность феноменов «восприятие» и «образ». Указано, что речь дошкольников развивается в процессе дифференциации образов и словесном преобразовании представлений. Обращено внимание на особенности восприятия окружающей действительности детей дошкольного возраста и ее вербализации. Отмечено положительное влияние

восприятия картинок на развитие связной речи детей дошкольного возраста. Констатировано, что на современном этапе развития психолингвистической науки проблема влияния восприятия на развитие речи дошкольников является недостаточно исследуемой, в отличие от проблемы воздействия речи на процесс восприятия.

Ключевые слова: восприятие, образ, речь, высказывания, развитие, дети дошкольного возраста.

Krolivets Y. The influence of perception on speech and language development of preschool children.

The article highlights the scientific and theoretical analysis of the problem of the influence of perception processes on speech and language development of preschool children. The correlation between the processes of visual perception and speech of preschool children is revealed. The essence of the phenomenon «perception» and «image» are discovered. Preschool children's speech develops in the process of images differentiation and verbal transformation of representations. Attention is paid to the preschool children's peculiarities of perception the surrounding reality and its verbalization. The perception of images has a positive effect on the development of coherent preschool children's speech.

Nowadays the development of psycholinguistic science the problem of influence of perception on speech and language preschool children's development is not enough researched, in contrast to the impact of the speech on the process of perception.

Key words: perception, image, speech, statement, development, preschool children.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Розвідки Т.В. Ахутіної, зокрема: «Породження мовлення», «Нейролінгвістичний аналіз динамічної афазії. Про механізми побудови висловлювання» довели, що в основі будь якого висловлювання завжди лежить образ. Саме тому в нашому теоретичному дослідженні ми звернулися до аналізу перцептивних

процесів, щоб встановити, яку роль в породженні висловлювання, зокрема розповіданні дитини відіграють процеси сприймання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На особливості функціонування й розвитку образної системи в дітей дошкільного віку та її вплив на розвиток мовлення вказували ряд вчених, зокрема: Л.С. Виготський, О. В. Запорожець, Г.М. Леушина, Г.О. Люблінська, Н.М. Юр'єва та ін. На взаємозв'язок процесів зорового сприймання й мовлення дітей дошкільного віку вказували у своїх дослідженнях і такі вчені, як-от: А. Біне, Н.А. Ваганова, Н.А. Ветлугіна, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, В.П. Зінченко, О.О. Леонт'єв, Н.М. Зубарьова, Г.С. Костюк, Г.О. Люблінська, Г. Т. Овсепян, С.Л. Рубінштейн, Є.О. Фльоріна, В. Штерн та ін. Вищі форми осмисленого сприймання виникають у людини лише за участі мовлення, в результаті поєднання процесів сприймання з процесами мовленнєвого мислення [Виготський, 2011; Лурия, 2006]. Така участь мовлення в сприйманні створює можливість абстракції й узагальнення властивостей предметів і явищ шляхом їх словесного позначення [Нистратов, Семина & Тарасов, 2016, с. 178].

Формулювання мети статті – здійснити теоретичний аналіз впливу процесу сприймання на розвиток мовлення дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу статті. Сприймання в широкому сенсі – це «усвідомлення чуттєво даного предмета або явища» [Рубінштейн, 2002, с. 177]. Під сприйманням, розуміється процес безпосереднього відображення речей, якостей [Давыдов, 2008, с. 106], явищ навколишньої дійсності, побудови перцептивного образу [Нистратов, Семина & Тарасов, 2016, с. 177]. Це процес, який включає до свого складу «аналіз і синтез сприйнятих ознак, прийняття рішення» та який «аналогічний за своєю структурою процесам, які лежать в основі більш складних форм пізнавальної діяльності» [Лурия, 2006].

В.В. Давидов виділяє якості сприймання, на які люди завжди орієнтуються, зокрема: предметність, структурність, осмисленість [Давыдов, 2008, с. 108–110]. У свою чергу, І.М. Румянцева вслід за гештальт-

психологами стверджує, що сприймання завжди цілісне [Румянцева, 2004]. Процес сприймання має складну будову й починається з того, що структура збуджень, яка надходить до центрального мозкового апарату ділиться на частини й кодується та синтезується в певні рухові системи. Потім відбувається процес відбору й синтезу ознак сприйнятих об'єктів, що здійснюється під впливом завдань, які стоять перед суб'єктом. Цей процес спирається на участь готових кодів (перш за все мовних), які надають сприйманню узагальненого й категоріального характеру. Останнім етапом є процес звірення ефекту з вихідною гіпотезою, тобто контроль за діяльністю сприймання [Лурия, 2002; Запорожец, Венгер, Зинченко & Ружская, 1967].

Власне сприймання, включає в себе елемент словесного узагальнення, здійснюється з опорою на мову. Ця опора може виступати в різних ситуаціях сприймання, в різних функціях, на різних етапах, і реалізуватися в різних стратегіях використання мови. Однак, не можна ототожнювати факт такої опори з категоризацією дійсності в мові [Леонтьев, 1999].

У ситуаціях орієнтування в предметній ситуації (з подальшим завданням вербалізації) утворюється фіксована стратегія такого орієнтування, пов'язана з мовленнєвим «виходом» і зокрема – зі структурою внутрішньої програми мовленнєвої дії. Особливості орієнтування відбиваються в структурі мовленнєвої дії, зокрема – граматичної та семантичної реалізації внутрішньої програми [Там само].

Ще О.О. Потєбня відзначав, що в процесі багаторазового сприймання предмета та вивчення всіх його ознак, а саме: зовнішнього вигляду, відчуття дотику, звукових ефектів, запаху та смаку, в свідомості людини утворюється «чуттєвий образ». При цьому чуттєвий образ предмета з багатьма ознаками сформується тільки тоді, коли сукупність цих ознак буде належати й до інших предметів даного виду [Психолінгвістика в очерках и извлечениях, 2003, с. 99]. Центром образу О.О. Потєбня називає внутрішню форму слова, яка формує фактичність єдності образу й знання про нього, тобто вона є не образ предмету, а образ образу, тобто уявлення [Там само].

Образ – це художнє узагальнення сприйняття дійсності у вигляді конкретного, індивідуального явища [Кондаков, 1975, с. 396], тобто образ, відзначає М.І. Жинкін, є відображенням дійсності в якому одночасно представлені основні перцептивні категорії (простір, час, рух, колір, форма, фактура і т.д.) [Жинкін, 1982; Запорожец, 1986].

Ж. Піаже розуміє образ як інтеріоризовану імітацію, наприклад, звуковий образ є лише внутрішньою імітацією відповідного звуку, а зоровий – результатом деякої імітації предмета або людини [Піаже, 1984]. М.І. Жинкін засвідчує, що образу притаманні такі властивості, зокрема: а) втрата якогось компоненту образу або розрив між цими компонентами позначається на сприйманні; б) якщо структура образу автоматизована, то його впізнавання відбувається миттєво, а поява якої-небудь частини цього образу дає змогу повністю її відновити [Жинкін, 1982].

О.В. Запорожець називає образи суб'єктивними феноменами, які виникають в результаті предметно-практичної, сенсорно-перцептивної й мисленнєвої діяльності. Вчений зазначає, що образ виконує функцію регуляції діяльності [Запорожец, 1986, с. 152]. Як відомо, будь-яка діяльність утворюється на основі орієнтувальної діяльності, головними компонентами якої є образ, система образів [Леонтьев, 1999]. В орієнтувально-досліджуваній діяльності, згідно з П. Я. Гальперіним, образи об'єктивного світу є умовами переходу «від автоматичних й автоматизованих реакцій до неавтоматичного реагування». Вчений виявив, що образ виконує дві функції: по-перше, відкриває суб'єкту об'єкти навколишньої дійсності, навіть до фізичної зустрічі з ними, по-друге, дозволяє суб'єкту орієнтуватись в якостях і відношеннях об'єктів [Гальперин, 1976, с. 33, 56]. Так психічне відображення ситуації, як вид образу відкриває перед індивідом не лише окремі речі, а «поле речей», і його місце серед них [Там само, с. 60].

Дослідження Т.В. Ахутіної визначають суттєву роль образу ситуації в формуванні висловлювання. Мисленнєвий образ ситуації, зазначає вчена, є основою утворення внутрішньомовленнєвої програми та її звірення [Ахутина,

2002]. Образ визначає зміст і форму висловлювання, а саме, композицію, стиль, вибір слів, в усному мовленні – гучність, інтонацію і т.д. [Львов, 2002].

О.О. Леонтьєв висунув припущення, що в ситуаціях зорового орієнтування, яка передує мовленнєвій дії, окремі компоненти сприйнятої предметної ситуації виокремлюються як ізольовані образи й використовуються в подальших етапах породження мовленнєвого висловлювання. Такий процес, на його думку, відбувається на ранніх етапах розвитку дитячого мовлення [Леонтьєв, 1999].

Г.О. Люблінська виявила, що в молодших дошкільників образи афективні, дифузні, конкретні, синкретичні [Люблинская, 1965]. У дітей цього віку обмежене осмислення зв'язків як між окремими образами, так і компонентами одного образу [Сперанская & Ледник, 2007, с. 36]. В свою чергу, вчені Л.С. Виготський, Г.О. Люблінська, Н.М. Юр'єва засвідчують, що в процесі сприймання дошкільники не вміють виділяти основні ознаки й узагальнювати їх, виявляють тенденцію пов'язувати окремі випадкові частини, найрізноманітніші елементи сприйнятої дійсності, які не мають внутрішнього зв'язку в злитий образ [Выготский, 1982; Люблинская, 1965; Юрьева, 2016]. Така дифузність не дає можливості дитині в своєму мовленні розкривати зміст образу [Сперанская & Ледник, 2007].

Н.М. Юр'єва відзначає, що діти одного віку, мають відмінності в здатності створення мисленнєвих уявлень (образів) про складні ситуації, а також відмінності в їхній вербалізації, які мають свої прояви в тому чи іншому породжуваному розповідному продукті [Юрьева, 2012, с. 43].

Отже, розвиток мовлення та формування образів у дітей взаємопов'язані, адже мовлення розвивається в процесі диференціації образів й словесному перетворенні уявлень [Сперанская & Ледник, 2007].

В дошкільному віці сприймання перетворюється в особливу пізнавальну діяльність, що має свої цілі, завдання, засоби й способи реалізації [Урунтаева, 2001, с. 148]. На початку свого розвитку процес сприймання здійснюється на основі вказівних жестів дитини, згодом їх замінює слово, яким дитина

констатує й закріплює результати своїх пошуків [Ваганова, 2015; Эльконин, 2007; Wagner, Kako & Amick at al., 2005]. В.В. Давидов зазначає, що в дітей до певного віку немає осмисленості сприймання [Давыдов, 2008]. Однак, зростання участі другої сигнальної системи в цьому процесі надає йому усвідомленості [Запорожець, 1967, с. 51].

Зорове сприймання, вбираючи в себе досвід інших видів орієнтувально-дослідницької діяльності, стає в дошкільному віці одним з основних засобів безпосереднього пізнання предметів і явищ навколишньої дійсності дитини [Эльконин, 2007]. Мовлення допомагає осмислити якості предметів, що сприймаються як єдине ціле. Називання сприйнятої ознаки предмета чи об'єкта допомагає дитині абстрагувати її від інших ознак й усвідомити як специфічну характеристику дійсності [Урунтаева, 2001, с. 151].

При сприйнятті й відображенні дитиною фактів дійсності, що змінюються, її мислення набуває форми динамічних різночасних логем, які відповідають у мові тексту-розповіді [Калмикова, 2003].

Багато науковців, таких як А.М. Богуш, А.М. Бородіч, Н. М. Зубарьова, М.М. Коніна, С.Ф. Русова, С.Л. Рубінштейн, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Є.І. Тихеева та ін. відзначають позитивний вплив сприймання картинок на розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку.

К.Д. Ушинський писав, що картина «виправляє неправильний епітет; упорядковує кострубату фразу, вказує пропуск якоїсь частини»; виконує те, що дитині пояснити дуже важко [Ушинський, 1983, с. 250]. М.М. Коніна вважала, що різні типи картин повинні по різному використовуватися у зв'язку з різними навчальними завданнями. Предметні картинки застосовують до занять номенклатурного характеру, пов'язаних із перерахуванням й описом якостей і особливостей зображеного предмета. Сама по собі картинка не навчає дитину, вона тільки зображує предмети, а навчає слово вихователя у супроводі картинки. При розгляді однієї картинки

дитина лише описує одночасні явища, виражає порядок розташування об'єктів, а при розгляді серії сюжетних картинок дитина будує розповідь про дії, що розвиваються завдяки послідовно підібраним картинкам [Гавриш, 2006].

Ускладнення змісту картинок вносить зміни в розповідне мовлення дошкільників. Наприклад, розповіді у деяких дітей характеризуються лише простим перерахуванням або описом сприйнятих зображень, але це ще не дає підстави стверджувати про існування у них такої мовленнєвої стадії, так як при сприйнятті картинок з більш простим змістом ці діти можуть складати розповіді [Рубинштейн, 2002]. Г.Т. Овсепян виділяє картинки з «близьким» та «далеким» сюжетом, які відповідають чи не відповідають життєвому досвіду дитини. Зображення, які близькі дітям за змістом характеризуються повним, логічним і правильним викладом сюжету в розповіді, а далекі – виникненням суб'єктивної інтерпретації та фантазуванням [Овсепян, 1939].

Такі науковці як А.М. Богуш, Г.Т. Овсепян, С.Л. Рубінштейн виокремлюють тісну залежність між характером дитячих розповідей, змістом картинок та постановкою запитання. З.М. Истомина за результатами досліджень, дійшла висновку про те, що опора на наочний зразок під час складання розповідей призводить не до зменшення, а навпаки, до збільшення ситуативних, експресивних моментів у мовленні дітей, зниження елементів зв'язності [Истомина, 1956]. Тому важливу роль в процесі сприймання картинок, відіграє керівництво дорослого, який уточнює та систематизує дитячі враження, спонукає відшукувати влучні визначення для виразу думок [Ваганова, 2015, с. 77].

Для пояснення сюжету, зображеного на картинках, діти дуже часто вдаються до цілого ряду міркувань і висновків [Рубинштейн, 2002, с. 436]. С.Л. Рубінштейн відзначає, що художнє сприймання набуває повної сили завдяки аналогії між співвідношенням сприймання і його зображенням в малюнку, з одного боку, і між мисленням і його виразом в мові – з іншого [Там само].

У роботах Г.О. Люблінської висвітлюється вплив інших видів сприймання на розвиток дитячого мовлення. Сприймання форми активізує дитяче мовлення словами величини предметів, відстані (*далеко, близько*), напрямку (*вертикально, горизонтально, навскоси*), просторових відношень (*справа, зліва, позаду, між та ін.*) [Люблинская, 1971]. Сприймання простору сприяє баченню логіки просторових відношень, що змінює будову дитячого мовлення. Мовлення збагачується прийменниками, прислівниками (*там, тут, далеко, біля та ін.*), ускладнюється його граматична структура [Там само]. Мовленнєві акти стають незалежними від руху тіла й рук, отримують провідне значення й переносяться у внутрішній план, тобто розвиваються як процеси внутрішнього мовлення [Урунтаева, 2001, с. 153]. Навчаючись сприймати час, дитина починає засвоювати й використовувати в своїх висловлюваннях відповідні слова: *спочатку, потім, раніше, після цього* [Люблинская, 1971, с. 173].

Процес сприймання як окремого предмета, так і цілих ситуацій набуває в дошкільному віці характеру осмисленої, керованої дії, що має свої особливі завдання [Рубинштейн, 2002; Эльконин, 2007] і засоби для їх здійснення. Важливим фактором розвитку цілеспрямованого, осмисленого сприймання є збагачення дитячого мовлення словами – назвами якостей, ознак, станів предметів і відносин між ними [Эльконин, 2007].

На основі сприймання виникають враження. Враження, що потрапляють в мозок дитини викликають тенденцію до здійснення певної реакції [Ушакова, 2004, с. 159]. На основі вражень досить часто виникають «голосові реагування» – мовленнєві реакції у вигляді висловлювання. Голосове реагування Т.М. Ушакова називає «принципом рефлексу»: «в мовленні він стає основою внутрішньої активності мовлення, інтенціональним напрямом». Тому отримані дитиною враження «активізують перцептивні когнітивні структури й утворюють у неї в мозку осередки активності, що збуджують артикуляційні органи» [Там само].

Висновки і перспективи наукових пошуків. Отже, дослідження вчених дають підстави стверджувати, що процес сприймання, а саме, уявлення (образ) посідає основне місце в розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Проте, маємо констатувати, що на сучасному етапі розвитку психолінгвістичної науки проблема впливу сприймання на розвиток мовлення є недостатньо досліджуваною, на відміну від проблеми впливу мовлення на процес сприймання. Ті дослідження означеного явища, які на сьогодні існують, мають переважно методичний, а не психолінгвістичний характер.

Література

1. Ахутина Т.В. Нейролингвистический анализ динамической афазии. О механизмах построения высказывания. Москва : Теревинф, 2002. 144 с.
2. Ваганова Н.А. Сприймання як творчий перцептивний процес у пізнавальній діяльності дітей. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ : «ТОВ «Срібна хвиля», 2015. Т. 12. Психологія творчості. Вип. 21. С. 77–87.
3. Выготский Л.С. Психология и учения о локализации психических функций. Собрание сочинений. Москва : Педагогика, 1982. Т.1. С. 168–174
4. Выготский Л.С. Мышление и речь. Москва : АСТ : Астрель, 2011. 637 с.
5. Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.-метод. посіб. Київ : Вид. дім «Шкільний світ», 2006. 119 с.
6. Гальперин П.Я. Введение в психологию. Москва : Издательство Московского университета, 1976. 150 с.
7. Давыдов В.В. Лекции по общей психологии. (3-е изд). Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 176 с.
8. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. Москва : Наука, 1982. 156 с.
9. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1986. Т 1. Психическое развитие ребенка. 320 с.

10. Запорожец, А.В., Венгер Л.А., Зинченко В.П., Рузская А.Г. Восприятие и действие. Москва : «Просвещение», 1967. 324 с.
11. Запорожець О.В. Психологія. Київ : «Радянська школа», 1967. 222 с.
12. Истомина З.М. Влияние словесного образца и наглядного материала на развитие речи ребенка-дошкольника. *Известия АПН РСФСР*, 1956. № 81.
13. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: Навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : НМЦВО, 2003. 300 с.
14. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. Москва : Наука, 1975. 717 с.
15. Леонтьев А.А. Психология общения. 3-е изд. Москва : Смысл, 1999. 365 с.
16. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 384 с.
17. Лурия А.Р. Лекции по общей психологии. [за ред. Е. Строгановой]. СПб. : Питер, 2006. 320 с.
18. Львов М.Р. Основы теории речи. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 248 с.
19. Люблинская А.А. Очерки психического развития ребенка. 2-е изд. Москва : «Просвещение», 1965. 363 с.
20. Люблинская А.А. Детская психология. Москва : «Просвещение», 1971. 411 с.
21. Нистратов А.А., Семина Т.В., Тарасов Е.Ф. Семантические характеристики восприятия изображений и их описаний. *Вопросы психолінгвістики*, 2016. 3(29), С. 176–187.
22. Овсепян Г.Т. Развитие наблюдения у ребенка. *Ученые записки ЛГПИ им. А.И. Герцена*. Ленинград : Учпедгиз, 1939. Т. 18. С. 21–58.
23. Пиаже Ж. Генетический аспект языка и мышления. *Психолінгвістика*. Москва : «Прогресс», 1984. С. 325–335.
24. Психолінгвістика в очерках и извлечениях [за ред. В.К. Радзиховской]. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 464 с.

25. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии. 2-е изд., 1946 г. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 720 с.
26. Румянцева И.М. Психология речи и лингвопедагогическая психология. Москва : ПЕР СЭ, Логос, 2004. 320 с.
27. Сперанская Г.Л., Ледник И.А. Развитие речи дошкольников с использованием сюжетной видеозаписи. Методическое пособие. Санкт-Петербург : Речь, 2007. 208 с.
28. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология. 5-е изд. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 336 с.
29. Ушакова Т.Н. Речь: истоки принципы развития. Москва : ПЕР СЭ, 2004. 256 с.
30. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори [за ред. В.М. Столетова]. Київ : Радянська школа, 1983. Т.2. 360 с.
31. Эльконин Д.Б. Детская психология. [за ред. Б. Д. Элькониной]. 4-е изд. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. 384 с.
32. Юрьева Н.М. Онтогенетические типы устного повествования на дошкольной ступени. *Вопросы психолингвистики*, 2012. 2(16). С. 40–57.
33. Юрьева Н.М. Механизмы устного нарратива в детской речи: когнитивный подход. *Вопросы психолингвистики*, 2016. 3(29). С. 285–298.
34. Wagner L., Kako E., Amick E., Carrigan E., Liu K. Children's use of pointing to anchor reference during story-telling. In Brugos, A., Clark-Cotton, M.R., Ha, S. (Eds.). *Proceedings of the 29th annual Boston University Conference on Language Development*. Somerville, MA : Cascadilla Press, 2005. P. 639–650.

References

1. Ahutina, T.V. (2002). *Neurolingvisticheskiy analiz dinamicheskoy afazii. O mehanizmah postroeniya vyiskazyvaniya [Neurolinguistic analysis of dynamic aphasia. On the mechanisms for constructing an utterance]*. Moscow : Terevinf. 144 p. [in Russian].
2. Vaganova, N.A. (2015) *Sprymannia yak tvorchyi pertseptyvnyi protses u piznavalnii diialnosti ditei [Perception as a creative perceptual process in*

- children's cognitive activity*]. S. D. Maksymenko (Ed.). *Aktual'ni problemy psykholohiyi – Actual problems of psychology* : Collection of scientific works of the H. S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine. (Vol. XII, issue 12), (pp. 77–87). Kyiv : SOC „Silver Wave” [in Ukrainian].
3. Vygotskiy, L.S. (1982). *Psikhologiya i ucheniya o lokalizatsii psikhicheskikh funktsiy. Sobraniye sochineniy [Psychology and teachings on the localization of mental functions]*. Collected works. (Vol. 1). (pp. 168–174). Moscow : Pedagogy [in Russian].
  4. Vygotskiy, L.S. (2011). *Myshlenie i rech [Thought and Language]*. Moscow. AST : Astrel. 637 p. [in Russian].
  5. Havrysh, N.V. (2006). *Rozvytok zviaznoho movlennia doshkilniat [Development of preschool children's coherent speech]*. Kyiv : Vyd. dim «School world». 119 p. [in Ukrainian].
  6. Galperin, P.Ya. (1976). *Vvedeniye v psikhologiyu [Introduction to psychology]*. Moscow : Izdatelstvo Moskovskogo universiteta. 150 p. [in Russian].
  7. Davydov, V.V. (2008). *Lektsii po obshchey psikhologii [Lectures on general psychology]*. (3-e izd). Moscow: Izdatelskiy tsentr « Academy». 176 p. [in Russian].
  8. Zhinkin, N.I. (1982). *Rech kak provodnik informatsii [Speech as a conductor of information]*. Moscow: Nauka. 156 p. [in Russian].
  9. Zaporozhets, A.V. (1986). *Izbrannyye psikhologicheskkiye trudy [Selected psychological works]*. Moscow : Pedagogy. Vol. 1. Psychological development of the child. 320 p. [in Russian].
  10. Zaporozhets, A.V., Venger, L.A., Zinchenko, V.P. & Ruzskaya, A.G. (1967). *Vospriyatiye i deystviye [Perception and action]*. Moscow : «Prosveshcheniye». 324 p. [in Russian].
  11. Zaporozhets, O.V. (1967). *Psykhologhiia [Psychology]*. Kyiv : «Radianska shkola». 222 p. [in Ukrainian].
  12. Istomina, Z.M. (1956). *Vliyaniye slovesnogo obraztsa i naglyadnogo materiala na razvitiye rechi rebenka-doshkolnika [Influence of a verbal sample and visual*

material on the development of preschool children's speech]. *Izvestiya APN RSFSR – News APS*, 81. [in Russian].

13. Kalmykova, L.O. (2003). *Formuvannia movlennievyykh umin i navychok u ditei : psikholinhvistychnyi ta linhvometodychnyi aspekty : navch. posib. [Formation of speech skills in children: psycholinguistic and lingomechanical aspects]*. Kyiv : NMTSVO. 300 p. [in Ukrainian].

14. Kondakov, N.I. (1975). *Logicheskyy slovar-spravochnik [Logical dictionary-reference book]*. Moscow : Science. 717 p. [in Russian].

15. Leontyev, A.A. (1999). *Psikhologiya obshcheniya [Communication psychology]*. 3-e izd. Moscow : Smysl. 365 p. [in Russian].

16. Luriya, A.R. (2002). *Osnovy neyropsikhologii [Fundamentals of neuropsychology]*. Ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy. Moscow : Izdatelskiy tsentr «Academy». 384 p. [in Russian].

17. Luriya, A.R. (2006). *Lektsii po obshchey psikhologii [General psychology lectures]*. E. Stroganova (Eds.). Saint Petersburg : Piter. 320 p. [in Russian].

18. Lvov, M.R. (2002). *Osnovy teorii rechi [Fundamentals of the speech theory]*. Moscow : Izdatelskiy tsentr «Academy». 246 p. [in Russian].

19. Lyublinskaya, A.A. (1965). *Ocherki psikhicheskogo razvitiya rebenka [Essays on the child's mental development]*. (2-e izd). Moscow : «Prosveshcheniye». 363 p. [in Russian].

20. Lyublinskaya, A.A. (1971). *Detskaya psikhologiya [Child psychology]*. Moscow: Prosveshchenie. 411 p. [in Russian].

21. Nistratov, A.A., Seomina, T.V., & Tarasov, E.F. Semanticheskiye kharakteristiki vospriyatiya izobrazheniy i ikh opisaniy [Semantic Characteristics of Image Perception and Their Description]. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 3(29), 176–187 [in Russian].

22. Ovsepyan, G.T. (1939). *Razvitiye nablyudeniya u rebenka [The development of child observation]*. Uchenyye zapiski LGPI im. A.I. Gertsena. (Vol. 18), (pp. 21–58). Leningrad : Uchpedgiz. [in Russian].

23. Piazhe, Zh. (1984). Geneticheskiy aspekt yazyka i myshleniya [The genetic aspect of language and thinking]. *Psikholingvistika – Psycholinguistics*. Moscow : «Progress», P. 325–335. [in Russian].
24. Radzikhovskaya, V.K. (Eds.). (2003). *Psikholingvistika v ocherkakh i izvlecheniyakh [Psycholinguistics in essays and extracts]*. Moscow : Izdatelskiy tsentr «Academy». 464 p. [in Russian].
25. Rubinshteyn, S.L. (2002). *Osnovyi obschey psihologii [Fundamentals of General Psychology]*. Saint Petersburg : Piter. 720 p. [in Russian].
26. Rumyantseva, I.M. (2004). *Psihologiya rechi i lingvopedagogicheskaya psihologiya [Psychology of speech and linguopagogical psychology]*. Moscow : PER SE; Logos. 320 p. [in Russian].
27. Speranskaya, G.L., Lednik, I.A. (2007). *Razvitie rechi doshkolnikov s ispolzovaniem syuzhetnoy videozapisi [The development of speech in preschool children using a story video]*. Saint Petersburg : Rech. 208 p. [in Russian].
28. Uruntayeva, G.A. (2001). *Doshkolnaya psihologiya [Preschool psychology]*. (5-e izd). Moscow : Izdatelskiy tsentr «Academy». 336 p. [in Russian].
29. Ushakova, T.N. (2004). *Rech: istoki i printsipy razvitiya [Speech: origins and principles of development]*. Moscow : PER SE. 256 p. [in Russian].
30. Ushynskiy, K.D. (1983). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]*. V.M. Stolietov (Eds.). (Vol. 2). Kyiv : Radianska shkola. 360 p. [in Ukrainian].
31. Elkonin, D.B. (2007). *Detskaya psihologiya: ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy [Child psychology]*. B.D. Elkonin (Eds.). (4-e izd). Moscow : Izdatelskiy centr «Academy». 384 p. [in Russian].
32. Yurieva, N.M. (2012). Ontogeneticheskiye tipy ustnogo povestvovaniya na doshkolnoy stupeni [The ontogenetic types of oral narrative at preschool stage]. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of psycholinguistics*, 2(16), 40–57. [in Russian].
33. Yurieva, N.M. (2016). Mekhanizmy ustnogo narrativa v detskoy rechi: kognitivnyy podkhod [The mechanisms of oral narrative in child language: cognitive approach]

cognitive approach]. *Voprosy psikholingvistiki – Journal of psycholinguistics*, 3(29), 285–298. [in Russian].

34. Wagner, L., Kako, E., Amick, E., Carrigan, E., & Liu, K. (2005). Children's use of pointing to anchor reference during story-telling. In Brugos, A., Clark-Cotton, M.R., & Ha, S. (Eds.). *Proceedings of the 29th annual Boston University Conference on Language Development* (pp. 639–650). Somerville, MA : Cascadilla Press.

УДК 159.922.73 – 053.4 (043.3)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ
КОМУНІКАЦІЇ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У
ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ**

Мельник І.С.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології

Педагогічного інституту Київського університету

імені Бориса Грінченка

Стаття присвячена розкриттю психологічних основ профілактики порушень комунікації у дітей дошкільного віку (на ранніх вікових етапах дошкільного дитинства) у процесі взаємодії з батьками. У статті охарактеризовано процес становлення комунікативної сфери дитини в нормі і основні діагностично значимі моменти у психічному розвитку і поведінці дітей при комунікативних порушеннях. Подано практичні рекомендації батькам щодо профілактики комунікативних порушень дітей та організації ефективної ігрової взаємодії з їх дітьми, які вже мають труднощі комунікації. Намічено перспективи дослідження з даної проблематики.

Ключові слова: мовлення, комунікація, порушення комунікації, гра, взаємодія батьків із дитиною.

Мельник И.С. Психологические основы профилактики нарушений коммуникации у детей раннего дошкольного возраста в процессе взаимодействия с родителями .